EMEVÎLER DÖNEMİ SİYASİ ŞİİR "FEREZDAK" ÖRNEĞİ

Example of al-Farazdaq's Political Poems in theUmayyad Period

Tayyip TÜZ[*]

ÖZET

Şiir, dilin anlam, ses ve ritim öğelerini belli düzen içinde kullanarak, edebi bir biçimde ifade etme sanatıdır. Emevîler döneminde gerek siyasi ve ekonomik, gerekse asabiyet sebebiyle Şiî, Hâricî veZübeyrî gibi birtakım fırkaların mevcut yönetime başkaldırılarıortaya çıkmış, bu durum bazen kanlı isyanlara sebebiyet verirken, bazen de medih-hiciv bağlamında şiir ve nesir olarak Arap edebiyatında yerini almıştır.Bu çalışmada Emevi dönemin meşhur şairlerindenFerezdak'ın dönemin siyasi otoritelerini hedef alan medih ve hiciv içerikli şiirlerinden bazı örnekler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Şiir, Emevî, Şîî, Siyaset, Medih, Hiciv*

ABSTRACT

Poetry is the art of expression of using the meaning of language, sound and rhythmelements in a certain order in a literary way. In Umayyad period, some sects like Shiites, Kharijites and Zubayrites have evolved in uprising against the current government not only because of political and economic but also because of frustration reasons, while this situation sometimes causes bloody riots, it sometimes too kits place in the praise –satirical context of poetry and prose in Arabic literature, as well. In this study, some examples of the famous poet of theUmayyad period al-farazdaq's poems which are satirical and praise containing against the political authority of the date are given.

Keywords: *Poetry, Umayyad, Shia, politics, praise, satire*

1. Siyasi Şiir Üzerine

Emevîler döneminde Emevîler ve muhaliflerinin oluşturduğu bir edebiyat vardır. Bu edebiyat hem şiir hem de nesir olarak büyük bir edebi türe sahiptir. Bu dönemin siyasi şiiri daha çok Emevîler, Şiiler, Hariciler, Zübeyriler ve Emevîlere karşı ayaklanan diğer şairlerin ortaya koyduğu şiirdir.[1]

---

[*] Bingöl Üni. İlahiyat Fakültesi- Temel İslam Bilimleri Bölümü- Yüksek Lisans Öğrencisi.

[1] Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi III, Emevîler dönemi,* Eser Ofset Bas. Yay. Matbaacılık, Erzurum, 2012, s. 162.

Emeviler döneminde Eyaletlerde gelişen şiir Ekolünün başında Ferezdak ve Cerir (ö. 729) gelir; başşehirde ise Ahtal (ö.710) en önde gelir.[2] Her üçü de Irak'ta doğmuş ve orada yetişmişler. Onlar hicviyeci oldukları kadar medhiyeci şairlerdir de. Şair olarak bu üç şahsiyet, benzerleri arasında en ön safı işgal ederler ki İslam muhitinin münekkitleri, o dönemden beri onlarla mukayese götürür birini bulabilmiş değildir.[3] Sefih bir hayat süren Ferezdak, halife Abd'ul-Melik ve oğulları Velîd, Süleymân ve Yezîd'in gözde şairi olarak bilinmiştir.[4]

Siyasi Şiirin kısımları

Emevîler döneminde hasımlarına karşı ortaya çıkan bir şiir türü olan siyasi içerikli şiir, bölge ve etnisiteye göre farklılıklar arz etmektedir. Arap edebiyatında ise geleneksel olarak medih ve hiciv şeklinde iki temel kısma ayırmak mümkündür.

a-Medih

Sözlükte "övmek, birinin meziyetlerini dile getirmek" anlamındaki "m-d-h" kökünün sonuna nispet eki getirilerek yapılmış olan mehdiye kelimesi Türkçe'de "övgü şiiri" manâsında kullanılan bir edebiyat terimidir. Methiye daha önce kaside şekline yazıldığından önceleri "kaside-i medhiyye" olarak anılmış, daha sonra sadece medhiyye şekli kullanılmıştır. Arap edebiyatın da ise genellikle medh, medih, medîha, ümdûha, ve midha kelimeleri kullanılır. [5]

Medih (övgü) şiirleri övülme ve beğenilme arzusu insanın fıtratında bulunduğundan, övgü şiirleri insanlık tarihi kadar eski olmalıdır. Bu sebeple medih Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır. Fahr, mersiye, hamâse, gazel, hamriyyât gibi türlerin temelinde de medihverdır.[6]

Medhedilen şahsın övülmeye vesile olan vasıfları cesaret, kahramanlık, cömertlik, himaye ve yardım hissiyatına hâkim olma (hilm), sebat vs. dir. Medihte bir şahsın, taşıdığı taç, zinet gibi ârızi taraflarıyla değil, cesaret, cömertlik ve özellikle sonraları adalet, iffet, gibi sıfatlarla övülmesi esastır.[7]

Emevîler döneminde methiyeler, şairlerine verilen bol ve değerli hediyelerin etkisiyle daha da gelişerek Arap şiirinin en itibarlı türü haline

---

[2]Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Tarihu'l-edebü'l-arabi*,Daru'l-Marife, Beyrut, 15. Baskı, 2013, s. 120.
[3]Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 81-86.
[4] Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev: Salih Tuğ), İfav yay. İst. 2011.s.350-351.
[5] İsmail Durmuş, *"Methiye" Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXIX, s. 406-408, TDV yay. Ankara 2004.
[6] İsmail Durmuş,DİA,*a.g.m.*, s. 406-408.
[7] Kenan Demirayak, *a.g.e.*, s.52.

gelmiştir. Şairler arasında el-Ahtal,en-Nâbiğa eş-Şeybânî, Zu'r-Rumme, el-Accâc ve oğlu Ru'be gibi methiyenin bütün bölümlerine yer veren ve çöl hayatının izleriyle cahiliye dönemi methiye geleneğini sürdürenler olduğu gibi Cerîr b. Atiyye, Ferezdak, KuseyyiruAzze, el-Kutami, A'şaHemdan gibi eski medih kasidelerinin gerek sıralanmasında gerek çöl hayatı izlerinin hafifletilmesinde yaptıkları değişikliklerle birlikte medih'eİslamî öğeler katmış olan muhafazakâr şairler de vardır. Bunlardan başka şiirlerini köy hayatı, çöl ve tabiat tasvirlerinden arındırıp girizgâhta gazeli hâkim kılmak gibi methiyeye yeni ve şehirli bir zevk getiren İbnKays er-Rukiyyât, İbrâhîm b. Herme, Zeyd b. Amr el-Ahvas, Nusayb b. Rabâh gibi şairlerde vardır. Ayrıca Emevileri, Zübeyrîleri, Şia ve Haricileri öven siyasi, dini grupların şairleri de bu dönemde önemli eserler meydana getirmişlerdir.[8]

b-Hiciv

Kelimenin kökü olan hecv veya hicâ sözlükte "bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek" anlamına gelir. Arap edebiyatında hiciv karşılığında hicâ terimi kullanılmakta, hiciv türü şiire ühcüvve, ühciyye(çoğ. ehâci), karşılıklı hiciv söylemeye mühâcâ, tehâci, bir şiir parçasında hiciv özelliği bulmaya ihcâ denmektedir. Türk edebiyatında ise yergi kelimeleri kullanılır. Bu türde yazılmış eserlere de hicviye adı verilir.[9]

Hiciv Arap şiirinin en eski ürünlerindendir. Dine dayalı lânetleme ve beddua formları kâhinlerin büyü mahiyetindeki secilerine, bunlar da irticâlîrecezlere dönüşmüş, hiciv bu süreç içinde gelişerek bir edebî tür olarak ortaya çıkmıştır. [10]

Cahiliye döneminde şiir hiciv şiirinin "*el-Hicâu'l-ferdî*: Bireysel hiciv" ve "*el-Hicâu'l-cema'î*: Topluluğu hiciv" adını taşıyan iki türüne de rastlanmaktadır. Şair, örneğin kendi kabilesini, şeyhini, kahramanlarını veya ileri gelenleri kahramanlık, cömertlik vb. gibi sıfatlarla överken karşı kişi veya kabileyi aynı sıfatların zıddı ile vasfeder, onları alaycı ve acımasız bir dille eleştirir.[11] Gerçekte hem medih hem hiciv şiirleri, medhedilen veya hicvedilen kimse yahut kabilelerin tarihteki başarıları, savaşlardaki kahramanlık veya

---

[8] İsmail Durmuş, DİA, *a.g.m.,* s. 407; Kenan Demirayak, *a.g.e.,* s. 53-54.
[9] İsmail Durmuş, DİA, *a.g.m.,* s. 447.
[10] İsmail Durmuş, DİA,*a.g.m.,* s. 447.
[11]IgnaceGoldziher*, Klasik Arap Literatürü,* çev. Rahmi Er-Aziz Yüksel, Vadi Yayınları, Ankara 2012, s. 63.

yenilgileri, adet ve geleneklerini vb. gibi hususları da dile getirmesi bakımından tarihi ve sosyal açıdan da bir öneme haizdir.[12]

Emevîler döneminde kabilecilik ruhunun yeniden canlandırılmasına bağlı olarak hiciv türü şiirlerinde Sadru'l-İslâm döneminde olduğundan daha fazla itibar gördüğü ve içerik açısından da daha sert bir üsluba sahip olduğu görülür. Özellikle politikanın canlanması bu dönemde başta Hariciler, Şiiler ve Zübeyrîler olmak üzere bütün siyasi grupların bilhassa Emevî yönetimini ve idarecilerini sert bir dille eleştirmeleri sonucu bütün Emevî hükümdar, vali ve diğer yöneticiler hiciv türü şiirden nasibini aldıklarını söylemek mümkündür.[13]

Emevîler dönemi hiciv şiirinde, daha önceki dönemlerdeki şiirlerde yer alan korkaklık, cimrilik vb. özelliklere ve ırz, namus, şeref, soy sopa ve kadınlara dil uzatılması gibi hususlara ek olarak dinsizlik, zındıklık, fâcirlik, münafıklık, bid'atçılık, zulüm, zorbalık gibi yergi ifadelerinin sıkça yer aldığını da belirtmek gerekir.[14]

2. el-Ferezdak: Hayatı,Edebi Kişiliği ve Siyasi Görüşü

H.20/M.641 yılında Basra yakınındaki Kâzime'de köklü bir aileden dünyaya gelen Ferezdak'ın künyesi Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa'saa b. Darîm[15] et-Temîmidir. (ö. 114/732) Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden (el-Ahtal, Cerîr) biri.[16] Yüzü veya alt dudağı somuna benzediği için kendisine bu anlama gelen "Ferezdak" lakabı verilmiş ve bu lakap ile meşhur olmuştur.[17]

Dedesi Sa'saa b. Nâciyesahabî olmakla beraber, fakirlik korkusuyla diri diri toprağa gömülen kızların kurtarıcısı olarak tanınırdı. Babası Gâlib Hz. Peygamber'i göremediği için muhadramûn'dan sayılır.[18] Basra'nın

---

[12] Kenan Demirayak, *a.g.e.,* s. 58.
[13] Kenan Demirayak, *a.g.e.,* s. 59.
[14] Kenan Demirayak, *a.g.e.,* s. 59.
[15] Kenan Demirayak, *a.g.e.,* s. 59.
[16] Carl Brockelmann, *Târihu'l-edebi'l-'arabî*, Dâru'l-Maarif, Kahire trs., I, 209; Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğanî,* XXI, 278; Ali Şakir Ergin, "*Ferezdak*", *DiyanetİslamAnsiklopedisi,* TDV yay., *Ankara 1995,* XII, 373-375; Azmi Yüksel, *İslam Ansiklopedisi, "Ferezdak"* maddesi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. IV, s. 556-558.
[17] el-İsfahânî, *a.g.e.,*XXI, 278; Ömer RıdâKehhâle, *Mu'cemu'l-muellifin*, Daru'l-Ahya'iTuras'i-Arabi, Beyrut, 1957, XIII, s. 152-153; İbnHallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân,*thk., İhsan Abbas, Daru's-sadr, Beyrut, 1968, s. 86; ŞevkîDayf, *Tarihu'l-edebi'l-arabî,*Daru'l-Mearif, 7. Baskı, Kahîre, 1963,II, s. 266; Muhammed Altunci, *Mu'cemu'l-mufassal fi'l-edeb,*Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2.baskı, 1999, II, s. 684; İbnKuteybe, a.g.e., s. 311.

[18] CorcîZeydân, *Tarihuâdâbi'l-lüğati'l- arabiyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2011, I, 256; Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m.,* XII, 373-375.

kurulmasından sonra (h.14/ m.635) yılında Kâzime'ye yerleşen Gâlib cömertliğiyle tanınan biriydi. İlme meraklı, zeki, hafızası kuvvetli bir çocuk olan Ferezdak, şairi bol bir muhitte bir bedevi genci gibi yetişerek küçük yaşta şiire başladı. On beş yaşında iken babası onu Basra'ya götürerek Hz. Ali'nin huzurunda şiirlerini okumasını sağladı, Hz. Ali duygu ve düşüncesinin gelişmesi için ona Kur'an öğretilmesini tavsiye etti.[19] Bu söz Ferezdak'ın zihninde büyük bir etki yapar bunun üzerine Ferezdak ayağını bir zincirle bağlayarak Kur'an'ı ezberlemeden bu bağı çözmeyeceğine dair kendi kendine söz verdi ve sözünü yerine getirerek Kur'an'ı ezberlemiştir.[20]

Bu ziyaretin şair üzerinde önemli etkisi olduğu ve şiirlerinde görülen Ehl-i Beyt sevgisinin buradan geldiği anlaşılmaktadır.[21] Muaviye b. EbûSüfyân aleyhinde yazdığı bir şiir sebebiyle Muaviye'nin üvey kardeşi Ziyâd b. Ebîh'in düşmanlığını kazandı. Ziyâd'ın Irak valisi olmasından (h.45/m.665) beş yıl sonra Basra'dan Hicaz'a gitti ve Medine valisi Saîd b. Âs'ın himayesine girdi. Fakat bir süre sonra Mervân b. Hakem Medine valisi olunca şehirden çıkarıldı. Ziyâd'ın vefatı üzerine tekrar Basra'ya döndü ve onun ölümünden duyduğu sevinci şiirleriyle dile getirdi.[22]

Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi (h. 61/m. 680) ve Abdullah b. Zübeyr'in öldürülmesinden sonra Hz. Ali taraftarları siyasi ve maddi üstünlüklerini kaybettikleri için şairlere maddi olarak bir şey veremedikleri için, Ferezdak para kazanmak için Emevî şairler ile anılmıştır.[23]

Ferezdak, Ehl-i Beyt'e son derece saygılı biri olmakla beraber dini vecibelere karşı ilgisiz kalmış, kötülük ve sapıklık içindeki hayatının şeytani bir hayat olduğunu anlamış ve şeytanı hicvetmeye başlamıştır. Zaman zaman hayatında dindarlık dönemleri görülmüşse de, bunların pek uzun sürmediği anlaşılmaktadır.[24]

Ferezdak'ın h.110 yılında öldüğünü söyleyenler olmakla beraber Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, onun "Kâzıme günü" ile (h.112/m.730) ilgili şiirleri bulunduğunu belirterek bu tarihin yanlış olduğunu ve onun h.114/m.732 yılında öldüğünü başka rivayetin de teyit ettiğini belirtir.[25]

Ferezdak'ın yetiştiği dönemde Basra önemli bir ilim ve kültür

---

[19]Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m.*, XII, 373-375;Ahmet Suphi Furat, *a.g.e.*, I, s.159; Muhammed Altunci, *a.g.e.*, II, s. 685.

[20] el-İsfahânî, *a,g,e,* XXI, 286; Ömer Ferruh, *Tarihu'ledebi'larabî*, Dâru'l- ilmi li'l-melâyîn, Beyrut 1984, I, 649; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 81-86.

[21] Ömer Ferruh, *a.g.e.*, I, 650.

[22]Ali Şakir Ergin, DİA,*a.g.m.*, XII, 373-375; C. Brocklmann, *Tarihu'ledebi'l-arabi*, I, 209.

[23] Ömer Ferruh, *a.g.e.*, I, 650; Salih Tur, Ahtal, Ferezdak ve Cerir'in şiirlerinde medih ve hiciv, , basılmamış yüksek Lisans Tezi Harran Üniversitesi İlahiyat Fak. 1997, s. 60.

[24]Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m.*, XII, 373-375; el-İsfahânî, *a.g.e.*, XXI, s. 308.

[25] Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m.*, XII, 373-375; el-İsfahânî, *a.g.e.*, XXI, s. 390-391.

merkeziydi. Edebiyatta özellikle hicve çok önem verildiği için Ferezdak da bu sanata ilk önce hiciv şiirleriyle katıldı. Hicivlerinde merhametsizdir, hasımlarını acı bir dille eleştirir,[26] âdeta hâkaretler yağdırır. Şiirin her türünden örnekler veren Ferezdakfahriyyede çok başarılıdır.[27]

Ferezdak, fesahat ve belâğatlı dili ile şiirin kuvvetliliği, kasidelerinde ki derin tesir ve fahriyyedeki ustalığıyla temayüz etmiş bir şâirdir.

Ayrıca şiirlerinde garip söz ve kelimelere de çok yer vermiştir. Cahiliyeye Ahtal ve Cerîrden daha yakın olan şairdir. Ailesinin soyu ve cömertliğiyle övünmüş ve atalarının iyi işlerini anlata anlata bitirememiştir. Arap günlerini (savaşlarını) ve neseplerini çok geniş bir şekilde araştırmış ve şiirlerinde işlemiştir. Bu yüzden ravîlerin ve nahivcilerin hoşuna gitmiş ve hakkında şöyle demişlerdir: "Ferezdak'ın şiiri olmasaydı Arapçanın üçte biri kaybolurdu." [28]Şiirlerinde kullandığı sefihlik ve müstehcen ifadelerle kendisini muasırlarından ayırmıştır.[29]

Arap Edebiyatında edepsizce hikâyelerin kahramanı olarak daha sonra EbûNüvas'ın oynayacağı role benzer bir oynamıştır. Onun göze çarpan en önemli özelliği arzu ve isteklerine olan düşkünlüğüdür.[30]

EbûUbeyde'den rivayet edildiğine göre Ferezdak, Cerîr, Küseyyir ve Adî b. Rikâgibi şairler Halife Süleyman b. Abdülmelik'in huzurunda bir araya geldiklerinde halife kendilerinden methiye nazmetmelerini istemiş, Ferezdak'ın şiirini dinleyince ötekilere söyleyecek bir şey bırakmadığını belirterek onlara söz vermemiştir. Övdüğü kimseleri daha sonra hicvettiği için Ferezdak'ınmedhiyelerinde samimi olmayıp menfaat düşüncesinin ön planda bulunduğu söylenir. Ancak halife olduğu zaman, devlete karşı isyan eden Yezîd b. Muhalleb'i öldüren Yezîd b. Abdülmelik, şairlere haber göndererek İbnMuhalleb'i hicvetmelerini istemiş, buna yanaşmayan Ferezdak, onu daha önce övdüğünü, şimdi ise hicvetmesinin çok çirkin olup kendi kendisini yalanlamak anlamına geleceğini söyleyerek affını istemiştir.[31]

Şairleri birbirine karşı tahrik etmekten hoşlanan Basra valisi Bişr b. Mervân, Ferezdak,Cerîr ve Ahtal'ın huzurunda bulundukları bir sırada Ahtal'danCerîr ve Ferezdak arasında hakemlik yapmasını istemiş, Ahtal ise

---

[26]IgnaceGoldziher, a.g.e., s. 63.
[27] Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m.*, XII, 373-375; Ahmet Suphi Furat, *a.g.e.*, I, s.160.
[28]Muhammed Altunci, *a.g.e.*, II, s. 685.
[29]CorcîZeydân, *a.g.e.*,I, 257.
[30] Salih Tur, *a.g.e.*, s.67.
[31]Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m.*, XII, 373-375; el-Cumahî, *Fuhûlü'ş-şu'arâ'*, II, 658.

bunun pek hoş bir şey olmadığını belirttiği halde Bişr'in ısrarı üzerine Ferezdak'ın sözlerinin taştan yontulmuş, Cerîr'inkilerin ise denizden avuçlanmış gibi olduğunu söyleyerek Ferezdak'ın daha güçlü bir sanatkâr kabul edilebileceğine işaret etmiştir.[32]

Ferezdak'ın şiirlerinin birçoğu küçük parçalar halinde olduğundan bunlar halk tarafından kolayca ezberlenmiştir. Ancak şiirlerinde müstehcenliğe yer vermesi, bazen bunların arasına Kur'an âyetlerinden ifadeler serpiştirmesi onun inancının zayıflığını ve vicdanî endişesi bulunmadığını göstermektedir. Devrindeki ve daha sonraki Arap şairlerini etkileyen gücüne rağmen şiirlerinde az da olsa kaba, çirkin ve muğlak (kapalı) kelimeler vardır. Onun zayıf iradeli ve korkak olduğu, methi ve hicvi birer silâh gibi kullandığı, hatta zaman zaman başka şairlerin şiirlerinden aldığı parçaları kendisine mal ettiği görülmektedir.[33]

Şiirindeki dinî unsurlar ve ifadeler bol miktarda özlü sözler (hikem), eskilere ait rivayetler (ahbar), onun geniş bilgiye ve engin bir kültüre sahip olduğunu göstermekte, şiirleri devrindeki olaylar için tarihî bir belge ve kaynak kabul edilmektedir.[34]

Ferezdak yeni şiir yazmaya başladığı dönemlerde daha onbeş yaşlarında iken raşid halifelerden sadece Hz. Ali ile görüşmüştür, Hz. Ali'nin şahsiyeti yeni yetişmekte olan şairi çok etkilemiş ve şair ömrünün sonuna kadar ehli-Beyt sevgisini korumuştur.[35]

Ferezdak Ehli-Beyt sevgisi ile büyümüş ve halifeliğin onların hakkı olduğuna inanmıştır. Fakat bazen ehli-Beyt'in dışındakileri de para kazanmak gayesiyle inanmadığıhalde övmüştür.[36]Emevî halifelerini,halifeliğe herkesten daha layık olduklarını ve halifeliğin onların hakkı olduğunu söyleyerek övmüştür. En çok övgüyü, kendileriyle iyi ilişkiler kurup câize ve atıyyeler aldığı Emevî ailesi mensupları için yazmış, bunlardan en fazla Abdülmelik b. Mervân'ın çocuklarını övmüştür.[37]

Emevîlerle olan bu yakın ilişkisine rağmen rivayet edilen bir hadise onun ehl-i Beyt'e duyduğu sevgiyi gizlememesi takdire şayandır, şöyle ki Hişâm b. Abdülmelik, babasının halifeliği döneminde Hacca gitmiş, tavaf yaparken Hacerü'l-Esved'i öpmek istemiş ve izdihamdan dolayıHacerü'l-

---

[32] Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m*., XII, 373-375; el-Cumahî, *Fuhûlü'ş-şu'arâ'*, I, 451-474.
[33] Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m*., XII, 373-375.
[34] Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m*., XII, 373-375; el-Câhiz, *el-Beyânve't-tebyîn*, I, 321.
[35] Ömer Ferruh, *a.g.e.*, I, 649.
[36] Ömer Ferruh, *a.g.e.*, I, 650.
[37] Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m*., XII, 373-375.

Esved'e ulaşamamıştır. Yorulunca bir sandalyenin üstünde oturarak tavaf eden hacıları izlemeye başlamış. Şam'dan gelen bir grup insan etrafında toplanmış onunla sohbet ediyorlardı. O sırada Zeynü'l-Abidin (Ali b. el-Hüseyin) de (ö.h.94/m.712)Ka'be'yi tavaf ediyordu. Hacerü'l-Esved'e yaklaşıp onu öpmek isteyince orada bulunan kalabalık, heybetinden bir kenara çekilip ona yol verdi. Hişâm'ın etrafındaki insanlardan biri, tavaf yapan insanların tümü Zeynü'l-Abidin'e yol verdiğini görünce Abdülmelik b. Hişâm'a bu adamın kim olduğunu sordular. Hişâm da, Şam bölgesinden gelen halk topluluğunun kendisine biat etme korkusuyla onu tanımadığını söyler. O sırada orada bulunan Ferezdak onu tanıdığını söyler[38] ve hiç çekinmeden şu meşhur kasidesini irticalen söylemeye başlar:

هَذَا الَّذِي تَعْرِفُ البَطْحَاءُ وَطْأَتَهُ **** وَالبَيْتُ يَعْرِفُهُ وَالْحِلُّ وَالْحَرَمُ

هَذَا اِبْنُ خَيْرِ عِبَادِ اللهِ كُلِّهِمْ **** هَذَا التَّقِيُّ النَّقِيُّ الطَّاهِرُ الْعَلَمُ

هَذَا ابنُ فاطِمَة إِنْ كُنْتَ جاهِلُهُ **** بِجَدِّهِ أَنْبِيَاءُ اللهِ قَدْ خُتِمُوا

وَ لَيْسَ قَوْلُكَ مَنْ هَذَابِضَائِرِهِ **** اَلْعَرَبُ تَعْرِفُ مَنْ أَنْكَرْتَ وَالْعَجَمُ

كِلْتَا يَدَيْهِ غِيَاثٌ عَمَّ نَفْعُهُمَا**** يُسْتَوْكَفَانِ وَلَا يَعْرُهُمَا عَدَمُ

مُقَدَّمٌ بَعْدَ ذِكْرِ اللهِ ذِكْرُهُمُ **** فِي كُلِّ بَدْءٍ وَمَخْتُومٌ بِهِ الْكَلِمُ

إِنْ عُدَّ أَهْلُ الْتُّقَي كَانُو أَئِمَّتُهُمْ**** أَوْ قِيلَ مَنْ خَيْرُ أَهْلِ الأَرْضِ قِيلَ هُمُ

يُسْتَدْفَعُ الشَّرُّ والبَلوَى بحُبّهِمُ **** وَيُسْتَرَبُّ بِهِ الإِحْسَانُ وَالنِّعَمُ

"Bu öyle bir kişi ki, bastığı yerler, Beytullah, konakladığı yerde bütün bunlar kendisini tanır.

Bu öyle bir zat ki, Allah kullarının en hayırlısının evladıdır. Bu, takva sahibi, soylu, saf, pak ve sembolleşmiş bir zattır.

Eğer bunu tanımıyorsan bu, Hz. Fatıma'nın oğlu, dedesi ise kendisiyle peygamberlerin son bulduğu kişidir.

"Bu kimdir?" demen, onun değerini düşürmez. Zira "tanımıyorum" dediğin bu zatı Araplar da acemler de tanır.

İki eli de cömerttir. Bütün ihtiyaç sahiplerine devamlı yardım elini uzatır.

Her sözün başlangıcı ve sonunda Allah'ın zikrinden sonra kendileri zikredilir.

Takva sahipleri zikredildiğinde şüphesiz ki bu takva sahiplerinin imamları (öncüleri) olacaklardır ve yine de yeryüzünde en hayırlı insanların

[38] el-İsfahânî, *a.g.e.*,XXI, 308; Salih Tur, a.g.e. , s. 67-68;Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 81-86; İbnHallikân,, *a.g.e.*, s. 95.

kimler olduğu sorulduğunda da şüphesiz ki onların oldukları söylenecektir.

Nimet ve ihsanlar onların sevgisiyle çoğalır, bela ve şerler de onları sevmekle defedilir."

Hişâm, Ferezdak'ın bu kasidesi üzerine öfkelenerek kendisini Mekke ile Medine arasında bir yere hapsettirmiş, ancak kendisini hicveden bir kaside nazmettiğini öğrenince hicvinden korkarak onu serbest bırakmıştır.[39]

Ferezdak'ınHişâm'ımedheden kasidelerin içinde ne ruh ne de duygu bulunmaktadır. Bunlar gevşek ve cansız kasidelerden ibârettir.[40]Bu da Ferezdak'ınmemduhunu samimiyetsiz bir şekilde medhettiğinin bir göstergesidir. Özellikle de şâirinEmevî dönemi halifelerini ve onların valilerini medhederken mübalağaya kaçmadığından da açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu da, şâirinEmevî ailesine karşı olan tutumundan kaynaklanmaktadır. Fakat şâirin, Ehl-i Beyt taraftarlarını medhederken ifrata kaçtığı da bir gerçektir. Bu medhiyelerdeşâirin kalbinin aklına galip geldiğini de müşahede etmekteyiz.[41]

3. Ferezdak ve Siyasi İçerikli Şiirleri

a- Emevî yanlısı şiirleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi Ferezdak çeşitli nedenlerden özellikle korku ve maddi imkânsızlıktan dolayı Hz. Ali taraftarı olmasına rağmen geçimini sağlamak amacı ile istemeyerek de olsa Emevî Halife ve Valilerini övmüştür. Süleyman b. Abdülmelik'i şöyle medheder:

وَجَدْنَا بَنِي مَرْوَانَ أَوْتَادَ دِينِنَا كَمَا الأَرْضُ أَوْتَادٌ عَلَيْهَا جِبَالُهَا
فَأَنْتُمْ لِهَاذَا الدِينِ كَالْقِبْلَةِ الَّتِي بِهَا إِنْ يَضِلَّ النَّاسُ يَهْدِى ضَلاَلُهَا

"Dağlar nasıl yeryüzünün direkleri ise, biz de Mervan oğullarını dinimizin direkleri olarak gördük,

Sizler (Ey Mervanoğulları), bu din için, insanlar eğer yollarını kaybederlerse, yolu kaybedenlerin kendisiyle doğruya ulaşabileceği kıble konumundasınız."[42]

Ferezdak başka bir şirinde ise Süleyman b. Abdülmelik'in zayıf ve kimsesizlerin yardımcısı olduğunu dile getirerek şöyle övmüştür:

وَكَمْ أَطْلَقَتْ كَفَّاكَ مِنْ غِلٍّ يَابِسٍ وَمِنْ عُقْدَةٍ مَا كَانَ يُرْجَىإِنْحِلاَلُهَا
كَثِيراً مِنَ الأَيْدِي الَّتِي قَدْ تُكَتَّفَتْ فَكَكْتَ وَأَعْنَاقاً عَلَيْهَا غِلاَلُهَا

---

[39] Salih Tur, *a.g.e.*, s. 69; Ali Şakir Ergin, DİA, *a.g.m.*, XII, 373-375.
[40]CorcîZeydân, *a.g.e.*,I, 257.
[41] Salih Tur, a.g.e. , s. 70.
[42] Kenan Demirayak, *a.g.e.*, s. 166; ; İbnHallikân,, *a.g.e.*, s. 97.

وَأَنْتُمْ لِهَاذَا الدِّينِ كَالقِبْلَةِ التِي بِهَا إِنْ يَضِلَّ النَّاسُ يَهْدِي ضَلاَلَهَا

"*Nice zayıf ve güçsüz insanlara yardım ettin. Çözülmesi umulmayan nice kördüğümleri çözdün.*

Nice bilekleri kelepçelerden, nice boyunları da prangalardan kurtardın.

Nasıl ki delalete düşen insanlar kıbleye yönelip hidayete eriyorlarsa siz de bu dinin kıblesi gibisiniz."[43]

Şair, bu kasidesini okuduktan sonra etrafında bir seyirci kitlesine yönelip "Ey cemaat, Süleyman b. Abdülmelik'in hakkında söylediklerimin hepsi doğrudur. İsterseniz söylediklerimin hepsini ondan sorabilirsiniz. Allah'a yemin ederim ki hiç yalan söylemedim" der.[44] Fakat Ferezdak'ın bu sözünün ne derece inandırıcı olup olmadığını bilemiyoruz.

Ferezdak'ın en önemli özelliği medhettiğini hicveden ve hicvettiğini de medheden bir şair olmasıydı. Örneğin Yemen kabilesinden olan Yezid b. el-Muhalleb ve Halid el-Kasrî gibi şahıslar Irak valiliklerine atanınca bunları da şöylemedhetmiştir:

وَمَا الشَّمْسُ ضَوْءُ المَشْرِقَيْنِ إِذَا بَدَتْ وَلَكِنَّ ضَوْءَ المَشْرِقَيْنِ بِخَالِدِ

أَلَمْ تَرَ كَفَّي خَالِدٍ قَدْ أَدَرَّتَا عَلَى النّاسِ رِزْقًا مِنْ كَثِيرِ الرَّوَافِدِ

"*Doğu ve batının aydınlığı güneşin doğuşu ile değil, Halid'in nuruyla aydınlanmaktadır.*

Halid'in avuçlarının birçok yönden insanlara akan bereket nehirleri olduğunu görmüyor musun?"[45]

O dönemde yapılan medih/hiciv o kadar abartılıyor ki bazen Halife veya Valinin akrabalarına bile yapılıyor ve bununla dolaylı olarak onlar medh edilmiş oluyor. FerezdakHişâm b. Abdülmelik'in dayısı İbrahim b. İsmail b. Hişâm'ı şöyle medhetmiştir:

وَمَا مِثْله فِي النَّاسِ إلاَّ مُمَلّكاً أَبُو أُمِّهِ حَيٌّ أَبُوه يُقَارِبُه

"İnsanlar içinde onun gibisi ancak yönetici olanlardan vardır. Annesinin babası sağdır, babası ise ona yakındır."[46]

Ferezdak, Yezid b. Abdülmelik'i de şöyle medhetmiştir:[47]

مُسْتَقْبِلِينَ شِمَالَ شَامٍ تَضْرِبُهُمْ بِحَاصِبٍ كَنَدِيفِ القُطْنِ مَنْثُورِ

---

[43] Salih Tur, *a. g. e.*, s. 65-66; el-İsfahânî, *a.g.e.*, XXI, s. 312.

[44] el-İsfahânî, *a.g.e.*,XXI, s. 312; Salih Tur, *a. g. e.*, s. 65-66; İbnSellâm el-Cumahî, *Tabakatu'ş-şu'arâ,*thk. Ömer Faruk el-Cumahî, Şirketu'd-Daru'l-Erkam b. EbiErkam, Beyrut, 1997, s. 151.

[45]el-İsfahânî, *a.g.e.*,XXI, s. 316; Salih Tur, *a. g. e.*, s. 65.

[46]Ebûubeydillah el-Merzübânî, *el-Muvaşşah fi me'ahizu'l-ulemâale'ş-şu'arâ,*thk. Hüseyin Şemseddin, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995, s. 132-133.

[47]el-Merzübânî,*a.g.e.*,s. 127.

عَلَى عَمَائِمِنَا تُلْقَى وَأَرْحُلِنَا عَلَى زَوَاحِفَ تُزْجَى مُخُّهَا رِيرُ

"Şam'ın kuzeyine yönelip, saçılmış hallaç pamuğu gibi yüzümüze çakıllar vuruyor.

Sarıklarımızve bineklerimizin üzerine atılmış, beyni dağılmış, inatçı topuklar üzerinde sürülüyor.

Ferezdak, Mekke, Medine, Irak ve değişik bölgelerdeki Emevî valilerini medhetmiştir. Ancak divanında Muaviye ve oğlu Yezid'imedheden kasidelere rastlanılmamaktadır. Bu da büyük bir ihtimalle bunları medhetmemiş olmasını gösteriyor. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi Ferezdak, isyankâr bir ruha sahipti. Dolayısıyla kendisine en yakın olan bir otoriteye itaat etmek zorunda kalmıştı. Bu yüzden kendisinden uzak olan halife ve valileri kendisini ilgilendirmediği için medhetme ihtiyacı hissetmemiştir. Bir başka nedeni de Ferezdak'ın Hz. Ali taraftarı olmasıydı. Bu yüzden Emevî ailesine karşı kin ve buğz taşıyordu. Hatta bazı Emevî halife ve valilerini hicvetmiştir. Nitekim o meşhur mimmiyâtşiirinde Zeynü'l-Abidin (Ali b. Hüseyin)'i medhettiğinde, Hişâm b. Abdülmelik onu Mekke ve Medine arsında bir yere hapsettirdi. Ferezdak, Hişâm'dan beklemediği bu ceza üzerine kendisini şöyle hicvetmiştir:

يُقَلِّبُ رَأْساً لَمْ يَكُنْ رَأْسَ سَيِّدٍ وَعَيْناً لَهُ حَوْلاءَ بادٍ عُيُوبَهَا

"Her taraftan ayıbı görünen, şaş gözüyle seyyid (halife) kafası olmayan bir kafayı dönderiyor."[48]

Hişâm, Ferezdak'ın bu hicvinden dolayı kendisini hapisten çıkarmıştır. Ferezdak, Daha sonra kendisinden af dilemek için başka bir medhiyye nazmetmiştir.[49]

b- Şîa yanlısı şiirleri

EbûUbeydillâh el-Merzübânî (ö.384/994), Ferezdak'ışîa şairler arasından sayarak onun şiî olduğunu bazı şairlerin de bu yüzden onu kötülediğini, kendisi de bu nedenlehem de Emevî otoritesine olan korkusundan şîî olduğunu açıklamadığını söylemektedir.[50]Ferezdak'ın Hz. Ali taraftarı olduğunu da önce ifade etmiştik. Nitekim hac esnasında Hacerü'l-Esved'i ziyaret etmek isteyen fakat Hacerü'l-Esved'e izdihamdan dolayı ulaşamayan Hişâm b. Abdülmelik kendisine hazırlanan kürsüde otururken Şam'dan gelen bir grup hacı etrafında

---

[48] el-İsfahânî, *a.g.e.*,XXI, s. 380.
[49] Salih Tur, *a g.e.*, s. 69.
[50]EbûUbeydillâh el-Merzübânî el-Horasânî, *Muhtasar'uahbâruşu'arâ'i'ş-şî'a,*(thk. Hâdî el-Eminî)Şirket'üKutubî, Beyrut, Baskı 2, 1993, s. 64.

toplanmıştı. O esnadaZeynü'l-Abidin (Ali b. Hüseyin)gelipKâbe'yi tavaf etti sıra Hacerü'l-Esved'i selamlamaya gelince nurlu yüzü, güzel kokusu ve heybetinden insanlar kenara çekilip yolunu açtılar o da rahat bir şekilde Hacerü'l-Esved'i ziyaret etti, bunu gören Hişâm hiddetlendi ve etrafındakiler de ona rağbet etmesinler diye, yanındakilereben bunu tanımıyorum bu kimdir? diye sorar. O sırada orada olan Ferezdak, Hişâm'ın bu sözlerini işitince irticalen şu meşhur kasidesini söyler:[51]

هَذَا الَّذِي تَعْرِفُ البَطْحَاءُ وَطْأَتَهُ **** وَالبَيْتُ يَعْرِفُهُ وَالْحِلُّ وَالْحَرَمُ

هَذَا اِبْنُ خَيْرِ عِبَادِ اللهِ كُلِّهِمْ **** هَذَا التَّقِيُّ النَّقِيُّ الطَّاهِرُ الْعَلَمُ

هَذَا ابنُ فاطِمَة إِنْ كُنْتَ جاهِلُهُ **** بِجَدِّهِ أَنْبِيَاءُ اللهِ قَدْ خُتِمُوا

وَ لَيْسَ قَوْلُكَ مَنْ هَذَابِضَائِرِهِ **** اَلْعَرَبُ تَعْرِفُ مَنْ أَنْكَرْتَ وَالْعَجَمُ

Bu öyle bir kişi ki, bastığı yerler, Beytullah, konakladığı yerde bütün bunlar kendisini tanır.

Bu öyle bir zat ki, Allah kullarının en hayırlısının evladıdır. Bu, takva sahibi, soylu, saf, pak ve sembolleşmiş bir zattır.

Eğer bunu tanımıyorsan bu, hz. Fatıma'nın oğlu, dedesi ise kendisiyle peygamberlerin son bulduğu kişidir.

"Bu kimdir?" demen, onun değerini düşürmez. Zira "tanımıyorum" dediğin bu zatı Araplar da acemler de tanır.

Hişâm, Ferezdak'ın bu kasidesi üzerine hiddetlenerek ona atiyye de vermeyeceğini belerterek Ferezdak'ı Mekke ve Medine arasında bir yere hapseder.[52] Bunu duyan Zeynü'l-Abidin (Ali b. Hüseyin) kendisine 12.000 dirhem para göndererek şöyle söyler: "Kusura bakma ey EbaFîras eğer olsaydı sana daha fazla gönderirdim,"Ferezdak ise ben Allah ve Rasulü için bunu söyledim diyerek kendisine gönderilen bu parayı geri çevirir.[53]Ferezdak, Hişâm'ın verdiği bu ceza üzerine onu şöyle hicvetti:

أَيَحْبِسُنِي بَيْنَ المَدِينَةِ وَالَّتِي إِلَيْهَا قُلُوبُ النَّاسِ يَهْوِى مُنِيبهَا

يُقَلِّبُ رَأْساً لَمْ يَكُنْ رَأْسَ سَيِّدٍ وَعَيْناً لَهُ حَوْلاءَ بادٍ عُيُوبَهَا

"Beni, Medine ile insanların kalbinin oraya bağlı olduğu yerin arasına mı hapsediyorsun?

Her taraftan ayıbı görünen, şaş gözüyle seyyid (halife) kafası olmayan bir

---

[51] el-Merzübânî, *a.g.e.*, s.65; Salih Tur, *a. g. e.*, s. 68-69; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 81-86.

[52] Salih Tur, *a. g. e.*, s. 69.

[53] el-Merzübânî, *a.g.e.*, s. 67; ; İbnHallikân,, *a.g.e.*, s. 97.

kafayı dönderiyor.”[54]

Hişâm, Ferezdak’ın bu şiiri kendisine ulaşınca hicvinden çekindiği için kendisini serbest bırakmıştır.

Muaviye, Ziyâd b. Ebîh’imedineye vali tayin ettiğinde ondan Hz. Ali’yi kötülemesini istedi o da aşırı gidince Ferezdak, onun eski günlerinde nasıl biri olduğunu ve şimdi nasıl birine dönüştüğüne işaret ederek onun hakkında şöyle söylemiştir:

رَأَيْتُ النَّاسَ يَزْدَادُونَ يَوْماً فَيَوْماً فِي الجَمِيلِ وَ أَنْتَ تَنْقُصُ

كمَثْل الهِرِ فِي صِغَرٍ يُغَالِي بِهِ حَتَّى إِذَا مَا شَبَ يرخص

İnsanların gün be gün iyilik/güzelliklerini artırdığını görüyorum, sen ise eksiltiyorsun.

Çok küçük olan bir kedi gibi, kılları ağarana kadar imtiyazlı olur.

4. Sonuç:

Emevîler dönemindeki siyasi hareketler sonucu olarak ortaya çıkan siyasi şiir çalışmamızda ele aldığımız Ferezdak’ta, o dönemdeki siyasi iktidarın şairler üzerinde ne kadar etkili olduğunu ve şairlerin siyasi (özellikle Emevî) otoriteden ne kadar çekindiğini bize gösteriyor. Çünkü şairlerin tek geçim kaynağı şiirlerden aldıkları atiyye’ (ödül) lerdir. Şairler halifeleri ne kadar (medih) över veya onların karşıt grupları ne kadarhicv (yergi) ederse, o kadar maddi kazanç elde ederlerdi. Yoksul biriolan Ferezdak’ınkazanca olan ihtiyacı, onu şiirlerinde daha da belirginleştirmektedir. Ferezdak, Ehli-Beyt sevgisine rağmen, Emevî halife ve valilerini övmekten geri kalmamış, fakat onları överken de çok samimî ve aşırılığa kaçmadığı gözlemlenmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Tarihu’l-edebü’l-arabi,*Daru’l-Marife, Beyrut, 15. Baskı, 2013.

Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi,* İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007.

Ali Şakir Ergin, “*Ferezdak*”, *DiyanetİslamAnsiklopedisi,* TDV Yay.,Ankara 1995.

[54] el-İsfahânî, *a.g.e.*,XXI, s. 380; Salih Tur, *a. g. e.*, s. 69; el-Merzübânî, *a.g.e.*, s. 67.

Carl Brockelmann, *Târihu'l-edebi'l-'arabî*, Dâru'l-Maarif, Kahire trs.

CorcîZeydân, *Tarihuâdâbi'l-lüğati'l- arabiyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2011

EbûUbeydillâh el-Merzübânî el-Horasânî, *Muhtasar'uahbâruşu'arâ'i'ş-şî'a,*(thk. Hâdî el-Eminî)Şirket'üKutubî, Beyrut 1993.

Ebûubeydillah el-Merzübânî, *el-Muvaşşah fi me'ahizu'l-ulemâale'ş-şu'arâ,*thk. Hüseyin Şemseddin, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995.

Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğanî,*

Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm,*Daru'l-İlmi LilMelâyîn, 6. Baskı, Beyrut, 1984.

IgnaceGoldziher*, Klasik Arap Literatürü,* çev. Rahmi Er-Aziz Yüksel, Ankara 2012.

İbnHallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân,*thk., İhsan Abbas, Daru's-sadr, Beyrut, 1968.

İbnKuteybe, *eş-Şi'rveş-şu'arâ,*thk.,MüfidKumayha, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Baskı, 1985.

İbnSellâm el-Cumahî, *Tabakâtu'ş-şu'arâ*, thk., Ömer Faruk el-Cumahî, Şirketudaru'l-Erkam b. EbiErkam, 1. Baskı, Beyrut, 1997.

İsmail Durmuş*, "Methiye" Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV yay. Ankara 2004.

Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi III, Emevîler dönemi,* Eser Ofset Bas. Yay. Matbaacılık, Erzurum, 2012.

Muhammed Altunci, *Mu'cemu'l-mufassal fi'l-Edeb,*Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2. Baskı, 1999.

Ömer Ferruh, *Tarihu'ledebi'larabî*, Dâru'l- ilmi li'l-melâyîn, Beyrut, 1984,

Ömer RıdâKehhâle, *Mu'cemu'l-muellifin*, Daru'l-Ahya'iTuras'i-Arabî, Beyrut, 1957.

Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev: Salih Tuğ), İfav Yay. İst. 2011.

Salih Tur, *Ahtal, Ferezdak ve Cerir'in şiirlerinde medih ve hiciv,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fak. 1997.

Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.